

129527

SZÉCHÉNYI ISTVÁN ÉS A NEMZETI CASINO

ELMONDOTTA

GRÓF SZÉCHÉNYI VIKTOR

A NEMZETI CASINO VÁLASZTMÁNYÁNAK

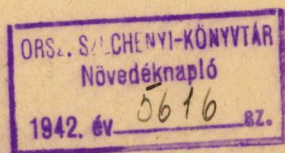
1941. ÉVI OKTÓBER HÓ 15-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉN

FELELŐS KIADÓ: GRÓF SZÉCHÉNYI VIKTOR

BUDAPEST, XII., VÖLGY-UTCA 19.

129527

Tisztelt Választmány!

Nagy alapítónk születésének 150-ik évfordulójáról az egész magyar társadalom, úgy hivatalos, mint magánkörei megemlékeznek, csak természetes, hogy a Nemzeti Casino mint Széchényi István alkotásainak elsőszülöttje nem maradhat ki az emlékezők sorából.

Az utolsó hetekben annyit szóltak s írtak Széchényiről, az ország legkitűnőbb elméi és legékesebben szóló szónokai léptek sorompóba, óriási arányú tevékenységét annyi oldalról méltatták, hogy ma már róla újat mondani úgyszólván lehetetlen. Ezért igénytelen tanulmányomban kizárólag azon ténykedéseivel óhajtok foglalkozni, melyek kapcsolatosak a casinóval.

A XIX. század elején a magyar nemzet a széttagoeltság és a tespedés korát élte. Az arisztokrácia nagy része behódolt a bécsi germanizáló politikának, Stefansthurmban látja világának központját, elszakad a nemzeti gondolattól, nyelvünket már alig beszéli — hölgyei egyáltalán nem is értik.

A köznemesség, mely életét főleg birtokain éli le, ápolja ugyan a nemzeti szellemet, de szervezetlen és kevésbé kulturált.

A városi polgárság német.

A kereskedelem a zsidóság kezén van.

Gyáripár nincs. A kézművesek szervezet nélkül tengődnek. Iparról a mai fogalmak szerint beszélni nem lehet.

A parasztság, jobbágyság politikailag nem számít, teljesen műveletlen s túlnyomóan még az írástudatlanság posványában leledzik.

Művészet nincs. A tudományok közül az egyetlen jogtudomány az, melyet behatóbban művelnek.

*

Széchenyi nagyapja Zsigmond még tözsögyökeres magyar volt, csak magyarul beszél és levelez. Felesége Cziráky Mária, ki a nemzetség nőtagjai közül távolról a legjelesebb és legmagyarabb volt, így is neveli fiait. Ferenc, István apja ebben a környezetben nől fel, de

később anyja halála és nősülése után Bécsbe költözik, hol az esztendő nagyobb részét tölti. Felesége Festetics Júlia már teljesen franciánemet nevelést kapott és a család lassankint, észrevétlenül, úgy mint akkor a főrangú családok igen nagy része — beléhasznult a bécsi Gesamtmreich gondolatvilágába. Ferenc ugyan taníttatja magyarul is fiait, de a hangsúly nem ezen van, hisz a magyar nyelv csak a személyzettel való érintkezésre szükséges. A családban németül beszélnek. István apjával németül, anyjával franciául levelez. 18 éves korában katona lesz, 7 évig szolgál a császári ármádiában. Mi, kik annak idején a közös hadseregben szolgáltunk, jól tudjuk, hogy annak milyen hatalmas volt a nivelláló ereje, hogy szívta ki annak szelleme a magyar lelkekből a hazulról hozott nemzeti érzést és fordította azt a közös német eszme felé. Mennyivel lehetett ennél erősebb a régi császári hadsereg átörlő ereje!

Ebbe került bele a nemzeti érzelmeiben már annyira legyöngített Széchényi István. Elgondolható, hogy ebben a környezetben 7 év csiszoló, marató ereje még mit művelt, különösen mikor a huszároktól az ulánusokhoz helyeztette át magát.

Később szabadságot vesz és beutazza majd egész Európát. A katonaságtól kilépve mint

örökös főrend részt vesz az 1825-i pozsonyi országgyűlésen. Ez az időszak képezi Széchényi életében a forduló pontot. Külföldi utazásaiban megismerkedett a Nyugat fejlett civilizációjával, látta annak kultúrintézményeit s hazatérve összehasonlította azokat az elmaradott, kezdetleges magyarokkal. Ekkor érlelődött meg benne a vágy és az elszánt akarat Magyarországot a tespedésből fölemelni s európai színvonalra helyezni.

Megmozdul benne az ősi magyar vér. A reá ragadott bécsi szellem máza alatt öntudatlan izzó magyar érzése lángra lobbant, a lángész gigászi erővel töri át a reátapadó idegen kérget és a tettek mezejére lépve egyhamar vezérszerepre küzdi föl magát. Megérzi, hogy csak a «nemzetiségi érzelem» — ahogy akkor nevezték — lehet a fölemelkedés egyetlen biztos alapja, igyekszik magát a magyar nyelvben tökéletesíteni és teszi meg híres ajánlatát a «magyar nyelv pallérozására» az Akadémia alapítását illetőleg.

De természeti öröklött adottságain kívül még egy hatalmas tényező hatott ösztönzőleg reá — és ez Crescence iránti lángoló szerelme volt. Zichy Károlyné a testi és szellemi tulajdonságokkal ragyogó asszony, ki húsz évvel volt fiatalabb férjénél, lobogó érzelmekre gyuj-

totta Széchényi szívét. Crescence, bár rokon-szenvezett vele, soha a legcsekélyebb kacérkodásba nem bocsátkozott és mindvégig a legteljesebb korrektséggel viselkedett.

Egy ízben, mikor nagyobb társaság volt együtt s a magyarság elmaradottságáról folyt a szó, Crescence olyféle megjegyzést tett, hogy István az ő tehetségével és erélyével hivatott volna hazája érdekében dolgozni — ez a megjegyzés sarkalta Széchényit arra, hogy eszményképe meglegedését kiérdemelje.

Crescence a legnagyobb tartózkodással viselkedett Széchényivel szemben és soha nem mutatott többet szíves nyájasságnál. Széchényi ezen viselkedést teljesen respektálja és ideálját még magasabb talapzatra helyezi. Ír neki leveleket, de csak a maga naplójába, azokat nincsen is szándékába elküldeni, csak fölhalmozott érzelmein akar könnyíteni. Egy helyen olvashatjuk :

«Ich möchte lieber in meiner Heimat verbannt und von Allen vergessen werden, was das Schrecklichste auf der Welt ist — als den Frieden Ihrer Seele zu brechen. Ihr Andenken wird mein Herz ganz erfüllen. Ich hab' auf alles häusliche Glück verzichtet. Seitdem ich Sie kenne, könnte ich für eine Andere Liebe nur heucheln, aber niemals empfinden und ich

werde mein Glück, meine Zufriedenheit auf dem schweren, rauhen aber edlen Wege der Tugend suchen. Sie haben mich schon jetzt zu einem besseren Menschen gemacht.

Ach wenn ich nur einstens meinen Landsleuten und meinem Vaterlande bessere Dienste leisten könnte, als ich es bis jetzt gethan — *es wäre Ihr Werk!* Von Ihnen geachtet und schwesterlich geliebt zu sein ist mein höchster Wunsch!»

*

Az 1825-i országgyűlés, miután lebonyolította a királyné megkoronázását, belekezdett a sérelmek tárgyalásába. Széchényi az üléseken eleitől végig jelen van, feszült érdeklődéssel hallgatja a szónokokat és sűrűn jegyezget. Szeptember 27-i kerületi ülésen hangzanak el olyan beszédek, melyek őt magukkal ragadják: felsőbüki Nagy Pál fölszólalása óriási hatást gyakorol reá, a beszéd lényegét teljesen magáévá teszi; tetszik neki Dessewffy beszéde is, ki az öregedő Zichy Károly miniszterre célozva azt mondja: «azok az urak, kiket magyar tej táplált most egy lábbal a koporsóba, a másikkal az ország nyakára hágnak.» De legjobban Perényi Zsigmond előadása tetszett neki, ki így szólott: «a nemzetiség igazi ereje atyáinkkal el lett temetve — s ezt kellene fölébreszteni!» Erre Szé-

chényi megjegyzi: magyar szívet gerjesztő beszéd volt!

Ezen beszédek hatása alatt szólal föl október 12-én, általános föltűnést keltve, magyarul és csatlakozik az ellenzékhez.

*

Bevezetésben jeleztem, hogy Széchenyinek csak azon ténykedéseivel fogok foglalkozni, melyek a casinóval kapcsolatosak. Most az a szemrehányás érhet, hogy eleddig még egy szót a casinóról nem szólottam. De ez csak látszólagos következetlenség, mindez hozzátartozik a casino történelméhez is, mert csak a mondottak tudomása után lehet megérteni Széchényinek azon lelkiállapotát, melyben egy ilyen társaskör megalakítása megfogamzott.

Abban az időben bizonyára még nem alakultak ki Széchényi agyában nagy terveinek határozott körvonalai, csak általánosságban erősödött meg benne az elhatározás hazáját a nagy elmaradottságból kiemelni, az eszközöket még nem látta tisztán, csak sejthette.

Négy irányzatot lehet élete akkori szakában érzékelni:

1. A nemzeti nyelvet kifejleszteni s ezáltal erős nemzeti öntudatot teremteni.
2. Az országot gazdaságilag fölvirágoztatni.

3. A közlekedési lehetőségeket kiépíteni, ezzel a kereskedelmet emelni és

4. Pestet az ország szellemi központjává megtenni.

Ezen nagy célkitűzések megvalósításához azonban szükségesnek látta egy oly intézmény megteremtését, amely a szétforgácsolt szellemi erők összpontosítására és egy egységes közvélemény kialakítására alkalmas. Angliában a helyszínén tapasztalta, hogy ilyen célt mily üdvösen szolgálnak az ottani klubok, ezért egy hasonlóknak megalakítására törekedett. Igyekezetében legfőbb támasza, volt ezredtársa és 11 évvel ifjabb jó barátja Károlyi György volt, kiben minden ügyben a legnagyobb megértésre talált.

A klub fölállítását először is Pozsonyban az országgyűlés ideje alatt kezdette meg. Hogy a közönséget a klubélethez szoktassa, úgy fogott a dologba, hogy Károlyi Györggyel együtt a Séta-tér 13. számú házban a II. emeleten egy nagyobb közös lakást bérlettek, melyet alkalmas bútorokkal, billiárdokkal, pipákkal sat. szereltek föl és a kíváncsú urakat oda vendégül meghívták. Hogy ez a két hazafi önköltségén létrejött «Pozsonyi Klub» miként működött, arról jó képet ad Comáromy István abonyi követ hazáírt levele :

«Széchenyi szállásán Károlyi Györggyel együtt laknak a sétatér mellett és igen szép házat formálnak, ahol leginkább estvénekint a jó emberek összevegyülekeznek. Ezek között Wesselényi, Festetics, Orczy, báró Brudern, Andrassy Gyula és többen ilyenek, a haza dolgát leginkább kedvelő követek. Odajárok mikor lehet magam is, ahol nagy gyönyörűséggel lehet az időt eltölteni. Itt akár pipázhat, diszkurálhat, mindenféle ujságokat olvashat, és ha soká akar mulatni, mindenkor kész vacsorához ülhet akárki, egy szóval ezek az urak mindent elkövetnek, hogy náluk magát minden becsületes ember, minden megszorítás nélkül a legbarátságosabban magyar szokás szerint mulathassa.»

Ez a Széchenyi és Károlyi magánköltségén föntartott pozsonyi klub aztán átalakult rendszeres fizetéses társaskörre.

Érdekesen világít rá az akkori viszonyokra, hogy a klub látogatóinak és beléletének részleteit leginkább a titkos rendőrség jelentéseiből lehet rekonstruálni, melyek az 1918-i összeomlás után a Wiener geheime Hof und Staatsarchiv-ből kerültek elő.

1825 október 28-án jelenti Ferstl Lipót rendőrfőbiztos a bécsi rendőrminiszternek: a «reuniont» (így nevezi) elegen látogatják, körül-

belől 20-an állandóan ott találhatók — föl-sorolja a neveket — az eredeti cél : az ellenzék összegyűjtése.

Itt már érezhető annak a harcnak az elő-sezele, melyet Széchényi egész tevékenysége alatt kénytelen volt a bécsi hatalmakkal folytatni, kik minden munkáját gátolni igyekeztek.

A Széchényiek tragikuma, hogy a Habsburgok uralma alatt folyton két malomkö között őrlődtek. Az egyik volt királyhűségük, amely az uralkodóhoz kötötte őket, a másik a magyar nemzeti érzés, mely a magyar hazához és annak ősi alkotmányához fűzte őket. Sajnos, történelmünk utolsó 500 esztendejében ez a két fogalom, mely természet szerint kellene, hogy földje egymást, nálunk minduntalan egymással szembe-került ; mivel pedig a Széchényiek sohasem tudtak teljesen az egyik vagy a másik félhez csatlakozni, innen is, túlról is gyanakodva néztek rájuk. Bécsben titkos kurucokat, itthon titkos labancokat gyanítottak bennök. Pedig ők, ha állást foglaltak is a kormányoknak sok sértő rendelkezése ellen, sohasem a kormányok ellen akartak érvényesülni, de álláspontjukat a kormányokkal megértetni s aztán velük együtt dolgozni. Sajnos, a legkevesebb esetben találtak megértésre.

Ez volt a XVII. században Széchényi György

primás, a XVIII-ban Széchényi Pál kalocsai érsek és a XIX-ikben Széchényi István tragikum, de ezen lelki összeütközéseken és meg hasonlason többé-kevésbbé minden Széchényinek át kellett esnie, ki a világháború előtt valaha is a köztéren mozgott.

*

A pesti klub gondolata már 1826-ban fölmerült. Széchényi a dolgot József nádornál szóbelileg előkészítette s bár a főherceg maga a munkát nem gátolta, mégis sok akadállyal kellett megküzdeni. Ilyet nemcsak a hatóságok gördítettek eléje, de olyan oldalról is ellene dolgoztak, amelyikre Széchényi előkészülve nem lehetett, p. o. a vezető társadalom hölgyei fordultak ellene, félvén, hogy a klubélet férjeiket elvonja az otthontól.

Steinbach Ferenc, a kancellária jogügyi tanácsosa volt a titkos rendőrség kéme, ki sűrűen jelentget Pestről Bécsbe Sedlniczky rendőrmiszternek a klub alapításának egyes állomásairól. Jelentései elég tárgyilagosaak, de azért a végén hozzáfűzi: bár Széchényi hangoztatja, hogy politizálni nem fognak és csak a megengedett lapokat fogják járattatni — mégis jó lesz a kormánynak figyelni, mert az ilyen barátságos szövetezésekből romlás is származhat.

Széchényi rengeteget fárad, lót-fut, hogy alkalmas helyiséget találjon. Először a Vadász-kürt II. emeletéről volt szó, de ezt elejtették és végre a Dorottya-utcai Vogel-féle házban béreltek eleinte 10, később 15 szobát. Egyelőre 175 tag jelentkezett. (Bemutatom az első aláírási ívet és a Vogellal kötött lakbérszerződést eredetiben.)

1827 június 10-én tartják az első ülést, melyen 46 tag jelent meg. Széchényi és Podmaniczky Károly kapnak megbízást a *«plánumnak vagy rendszabásnak»* kidolgozására. Többen ezüst evőkészletet ajándékoznak: Károlyi György 48, Széchényi 24 és Keglevich 12 személyre. Széchényi sietett a berendezéssel, hogy az akkor tartandó lóversenyek idejére az urak már használhassák a helyiségeket.

A plánumba Széchényi belefogalmazza a célt: «Szükséges, hogy a külföldi nagy városok példájára legyen olyan díszes gyülekező hely, melyben jónevelésű, minden rendű értelmes férfiak beszélgetésre találkozhatnak, ujságokat olvashassanak és a vendéglőjét is használhassák.»

Jellemző sajnálatos hibája a magyarnak, hogy ha ketten valamire szövetkeznek, rögtön akad egy harmadik, aki robbantani akar, vagy legalább egy ellenszövetkezést alapít. Széchényi

is így járt. Alig kezdte meg működését a «Pesti casino», ez volt a hivatalos címe, máris keletkezett egy ellen-casino. Steinbach jelentése szerint Széchényi két excentrikus ifjút eltanácsolt a casinói belépéstől, ezek dacból egy 25 forint tagsággal induló casinót alapítottak a Gábler-utcában, mely nagyon látogatott lett s melyet Széchényi állandóan csak «csárdának» nevezett. Sedlnicky jelentéseit az uralkodónak is bemutatta, ez utasítja, figyeljen tovább, ami természetesen megtörténik.

A casino ünnepélyes megnyitása 1827 Szent-istván napján volt. Steinbach Széchényi fölkérésére szintén tagja lesz a casinónak, nem tudjuk, Széchényi előtt ismeretes volt-e a tény, hogy Steinbach rendőrágens, annyi bizonyos, hogy jelentéseit szorgalmasan írogatja továbbra is. Megszerezte Széchényinek egy, Esterházy Mihályhoz intézett levelét, melyből azt olvassa ki, hogy a Széchényi által hangoztatott célok csak leplezése a valódi célnak, amely: a nemzeti szellemet a kormány ellen fölháborítani. Erre Sedlnicky utasítja Steinbachot, hogy ne csak a klubot figyelje, de a tagok viselkedését, nyilatkozatait, összeköttetéseit is és ha Széchényi utazik, utazásán figyelendő, ha Steinbach személyesen nem teheti, megbízható egyénre hárítsa,

A casino jegyzője akkor Döbrentey Gábor az ismert író és költő volt, ő állítja össze az első évkönyvet 1828 augusztus 20-án.

Széchenyit nagyon bántja, hogy az ő casinóját aránylag kevesen látogatják, ellenben — ahogy hallja — a «csárda» állandóan telve van. Eleinte sok baja s bosszúsága van a Casinóval. A tagdíj magassága dolgában még legjobb hívei is ellene fordulnak. Steinbach jelenti, hogy belső egyenetlenkedés miatt a casino fölbomlás előtt áll. De nem számított Széchenyi erélyére és kitartására, mely minden akadályt lebírt.

Széchenyinek a casino alapításával kifejezésre jutott, a vezető férfiakat egyesíteni törekvő eszméje, tért hódított az országban, egyre másra alakulnak casinók a vidéki városokban. Az elsőt Xanthus Ignác alapítja meg Kaposváron.

Két év alatt Széchenyi casinója túl van a kezdet nehézségein s gyönyörű virulásnak indul olyannyira, hogy szűkké válnak a Vogel-ház helyiségei. Széchenyi nyakába veszi a várost s keres új helyiséget, agítál, szaladgál, kapacitál. Fáradozását siker koronázza, a «kereskedők házában», a mai «Assicurazioni Generali» épületében az I. emeleten alkalmas helyiséget talál s azt bérbeveszi. Ide költözik be 1830-ban a casino és ekkor veszi föl a «Nemzeti Casino» nevet is.

1831-ben Zemplén vármegye közgyűlésén Kossuth éles ellenzéki mozgalmat kezd, ő és fiatal hívei mindannyian a nemrég megalakult sátorlajújhelyi casinónak tagjai; a Vicispán jelenti Reviczky kancellárnak, hogy az egész mozgalmat a casinóban tervezték ki. Ez elég volt Reviczkynek arra, hogy minden casinót ellenszenvessé tegyen előtte és a mozgalom értelmi szerzőjét az első casino megalapítójában Széchényi Istvánban lássa, kinek működésétől félni kezd. Ez a félelem fokozódott, mikor ugyanabban az időben hírek érkeztek Párizsból, hogy az 1830. évi forradalom nem elégszik meg franciaországi sikereivel, hanem eszméit Európaszerte igyekezik terjeszteni, sőt a «Journal des débats» egy «Frontière de Hongrie» című cikkében foglalkozott Magyarországon észlelhető forradalmi tünetekkel. Intézkedések azonban a főhatóságok részéről nem történtek, megelégedtek fokozott megfigyelésekkel.

Ezen enyhe álláspont egyrészt a nádor Bécsbe küldött megnyugtató állásfoglalásának, melyekben nem osztotta Reviczky súlyos aggályait, másrészt Steinbach jelentésének köszönhető, melyben közli, hogy mint casinotag a napnak különböző szakában megfordult ott, de mást mint ártatlan eszmecserét, kártya-vagy billiárdjátshoz nem tapasztalt. De azért a

kormány tisztában van azzal, hogy a casinók a nemzeti gondolat fellegetvái. 1833-ban a király bekéreti az összes casinók névsorát és alapszabályait, ezeket Steinbach megküldvén megjegyzi, hogy a casinók nincsenek szervezetbe tömörülve, mindegyik külön egyéni életet él. Ez ottfönt egyelőre megnyugtatólag hatott, ezért elállanak újabb rendszabályoktól, de királyi leirat szerint csak jóváhagyott szabályokkal bíró casinók működhetnek, újabbakat pedig engedélyezni nem szabad, ha pedig valamelyikben politizálnának, az azonnal föloszlátandó.

A nádor nem osztja ezt az álláspontot, korlátozások és föloszlatások nagy ellentállást váltanának ki és arra szorítanak az embereket, hogy titkos társaságokba tömörüljenek.

A vonatkozó iratokból kitűnik, hogy a kormány a nemzeti szellem erősödését és egyöntetű közvélemény kialakulását a casinóknak tulajdonítja. Amit mi mint Széchényi munkájának fényes sikerét örömmel könyvelünk el.

1833-ban, tehát 6 évvel a pesti klubb megalapítása után már 36 hasonló egyesület létezik az országban, minden nagyobb városban, de még kisebb helyeken is, mint például Abonyban és Rácalmáson.

Széchenyi a megalakítás után is állandóan és behatóan foglalkozik a casino ügyeivel, melynek 1848-ig igazgatója is volt. Különös gonddal őrködik az intézmény erkölcsi és anyagi hírnevének csorbítatlan megóvása fölött. Panaszokat igyekezett azonnal elintézni, ha lehetett föltűnés nélkül, de ha kellett, eréllyel és kellő szigorral. P. o. az 1845-i közgyűlésen (alkalmasint valamely, ma már ki nem deríthető, konkrét esetből kifolyólag) megjegyzi, hogy a casinóban szerény viselkedés és jobb szokások fönntartására kellene ügyelni, van p. o. olyan tag, ki minden tilalom ellenére elviszi és nem hozza vissza a könyveket, sőt az is megtörtént, hogy az évi táncmulatságokon némelyik tag túlságos hevességgel járja a csárdást. A választmány erre őt bírzza meg, hogy «szép móddal» igyekezzék az ilyen eseteket megátolni.

Névtelen levelet is olvas föl, mely egyes tagokat megvádol azzal, hogy a casino helyiségeiben reggelig kártyáznak s ezáltal fölösleges költséget okoznak. Erre ő kijelenti, hogy az intézmény érdekében mindenre képes, még akkor is, ha ez egyeseknek esetleg nem tetszene, de meg van győződve, hogy a tagok műveltségükből kifolyólag a jövőben az intézet díszét szemük előtt fogják tartani — de azért szük-

ségesnek vélte a táblára kiíratni, hogy a casinóban minden szerencsejáték tilos.

Egy ízben megtörtént hogy egy zászlós úr, ki még nem volt tagja a casinónak, megkérte Széchényit, hogy a casinóban megvendégelhesen egy őt a vidékről fölkereső küldöttséget, a válasz az volt, tessék előbb tagnak belépni, akkor az engedélynek nem lesz akadálya, mire az illető azonnal belépett.

Személyesen vállalkozik szükséges berendezési tárgyak kiválogatására és vásárlására. Porcellánt, lámpákat, billiárdokat maga rendel s keresi ki, a Nemzeti Színházban bérelt casinópáholy bútorait maga válogatja meg, fölülvizsgálja a számadásokat, a tagdíjhátralékok behajtását szorgalmazza sat., ezek mind kevésbbé jelentős dolgok, csak azért említem meg őket, hogy kidomborodjék előttünk Széchényinek a casino iránti nagy szeretete és gondossága, melyre rengeteg elfoglaltsága mellett is mindig tudott időt szakítani.

Egy ízben Wesselényi Kossuthot ajálja tagnak. Széchényi Kossuth intranzigens volta miatt félti a casino békéjét. Mit tegyen? Magához kéreti Kossuthot s megkéri, hogy lépjen vissza, amit ez lojálisan meg is tesz.

Midőn Kossuth 1840-ben mindnagyobb szerepet kezd játszani, Széchényi aggódik, hogy

Kossuth hívei, kik szép számmal akadnak a tagok között, veszélyeztetni fogják a casino politikamentes irányát, mely eredetileg «a csinosabb társalkodási kellemnek édelhetése végett» alakult. Az aggály, ismerve a hatóságoknak casinoellenes irányzatát és fölfokozott figyélését, bizonyára nem volt indokolatlan.

Ezért 1841-ben az alapszabályok egy kiegészítésével igyekszik a dolognak elejét venni, amely így hangzott : «hogyan ezen eredeti rendeltetésének annál inkább megfelelhessen az intézet és nemcsak minden osztályú, hanem minden állású is legkisebb korlátozás nélkül résztvehessen abban, a casinói egyesület semmiféle politikai színre mutatható lépést vagy határozatot nem teend, mely a végrehajtó hatalom rendeleteivel egybeütközésbe jöhetne...»

A tagok száma 1840-ben már közeljár az 500-hoz és 41-ben, hála Széchényi fáradhatatlan toborzásának, azt jóval felül is haladja. Bántotta, hogy az ily szépen megerősödött casino mindig csak bérlakásban működik, addig nem látta biztosítva jövőjét, míg saját házába nem költözhet. Sokat tárgyalt és alkudott ez ügyben — sajnos, azonban ezt már nem érhetette meg, mert az csak halála után vált valósággá.

Tisztelt Választmány! Az elmondottakban igyekeztem képet adni az indokokról, melyek Széchényit a casino alapítására ösztönözték, elmondottam az alapítás közelebbi körülményeit s végül kiterjeszkedtem Széchényi kapcsolataira a már működő casinóval szemben. A Nemzeti Casino 1848 június 4-én látta falai közt utoljára Széchényit — aztán következett a szomorú Döbling. De midőn idővel ott állapota javult, ismét gondol kedvenc alkotására és 1856-ban egy díszes sakkjátékkal ajándékozta meg.

Azt hiszem, az előadottakban sikerült bebizonyítani, hogy Széchényi a casino alapításával elérte egyik nagy célját: a nemzeti szellem megeremtését. De indokoltam a bevezetésben kockáztatott azon állításomat is, hogy a casino, Széchényi alkotásainak elsőszületője, mert hisz a casinóban sikerült neki megalapoznia azt a szellemet, melyből a lánchíd, az akadémia, a vaskapu, gőzhajózás, vasutak, tiszaszabályozás és mindannyi nagy alkotása született, ezért bátran és büszkén vallhatjuk, hogy a Nemzeti Casino ősforrása Széchényi minden egyéb alkotásának!

Helyes dolog a mai rohanó életben némelykor egy pillanatra megállani és visszapillantva mérlegelni, vajjon jó úton jártunk-e idáig és

megállapítani, vajjon nem kanyarodtunk-e el Széchényi nyílegyenes célkitűzéseitől.

Azt hiszem, lelkiismeretünk nyugodt lehet. Bár az idők és az életkörülmények rettentően megváltoztak, a változott helyzetben is igyekeztünk hűek maradni alapítónknak a messze jövőbe tekintő eligazításához.

Tartsuk szemünk előtt ezentúl is, hogy nem vagyunk kártyabarlang, nem vagyunk politikai klub és nem vagyunk mágnáscasino, hanem az egyetemes magyar művelt társadalomnak társas köre, Széchényi hagyományainak letéteményesei és leghívebb ápolói, kiknek ezért mindig az élen kell haladnunk!

Emlékezzünk róla kegyelettel, de az emlékezés egymaga nem elegendő, az csak akkor bír tartalommal, ha azt erős fogadalom kíséri, hogy mindenben és mindenkor az Ő irányelve legyen követendő csillagunk!

Franklin-Társulat nyomdája: vitéz Litvay Ödön.